Website:https://worldsiencepub.com/index.php/Imc Volume:6,Issue 01,October-2026

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SUN’IY INTELLEKT DISKURSINING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI: ZAMONAVIY TADQIQOTLAR TALQINI

Qo‘qon universiteti Andijon filiali Xorijiy tillar kafedrasi o‘qituvchisi,
Suronova Omadoy Dilshodbek qizi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23154460

Annotatsiya: Mazkur tezisda ingliz va o‘zbek tillarida sun’iy intellekt diskursining lingvopragmatik xususiyatlari so‘nggi yillardagi ilmiy tadqiqotlar asosida yoritiladi. Xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning qarashlari tahlili orqali sun’iy intellekt bilan muloqotda kommunikativ niyat, nutqiy aktlar, implikatura, presuppozitsiya, xushmuomalalik strategiyalari va kontekstga moslikning o‘rni ochib beriladi. Inglizcha va o‘zbekcha so‘rovlarning bevositalik, bilvositalik hamda murojaat vositalariga oid kuzatuvlari umumlashtirilib, sun’iy intellekt yaratgan matnlarning til jihatidan to‘g‘riligi va pragmatik adekvatligi o‘rtasidagi farq muhokama qilinadi. Ushbu diskursni qiyosiy o‘rganishda kommunikativ vaziyat va lingvomadaniy omillarni hisobga olish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt diskursi, lingvopragmatika, ingliz tili, o‘zbek tili, kommunikativ niyat, nutqiy akt, implikatura, presuppozitsiya, xushmuomalalik strategiyalari, pragmatik adekvatlik.

So‘nggi yillardagi tadqiqotlarda sun’iy intellekt diskursining lingvopragmatik xususiyatlari kontekstni anglash, kommunikativ niyatni talqin qilish, xushmuomalalik strategiyalarini qo‘llash va yashirin ma’nolarni aniqlash bilan bog‘liq holda o‘rganilmoqda. Bolei Ma va hammualliflar katta til modellarining pragmatik imkoniyatlarini baholashga bag‘ishlangan tadqiqotlarni tizimlashtirib, implikatura va referensiya kabi hodisalarni tekshirish hanuz murakkab masala ekanligini ta’kidlaydilar. Ularning yondashuvida til birliklarini tushunish nutqiy vaziyat bilan bog‘liq ma’nolarni talqin qilishni ham talab etadi. Mazkur qarash ingliz va o‘zbek tillaridagi sun’iy intellekt diskursini kommunikativ kontekst asosida qiyosiy o‘rganish uchun metodologik ahamiyat kasb etadi.

S. Sravanthi va hammualliflar sun’iy intellektning pragmatik imkoniyatlarini implikatura, presuppozitsiya, referensiya va deyksis hodisalari orqali baholaganlar. Tadqiqot natijalari sinovdan o‘tkazilgan modellar turli pragmatik topshiriqlarda bir xil darajada muvaffaqiyatga erishmasligini hamda inson va model natijalari o‘rtasida sezilarli tafovut mavjudligini ko‘rsatadi. Bundan kelib chiqib, grammatik jihatdan to‘g‘ri va mazmunan izchil javobni pragmatik jihatdan to‘liq adekvat javob bilan tenglashtirib bo‘lmaydi. Ingliz–o‘zbek qiyosiy tadqiqotida aytilmagan ma’noni anglash, oldindan nazarda tutilgan bilimni aniqlash va vaziyatga bog‘liq ishoralarni talqin qilish alohida tahlil mezonlari sifatida qo‘llanishi mumkin.

Sh. Wu, Sh. Yang, Z. Chen va Q. Su ijtimoiy-pragmatik xulosalashni faqat javob variantini tanlashga asoslangan testlar orqali baholash yetarli emasligini ko‘rsatadilar. Mualliflar modelning erkin shaklda yaratilgan javoblarini baholash inson hukmlari bilan yaxshiroq muvofiqlashishini aniqlaganlar. Ushbu yondashuv ingliz va o‘zbek tillaridagi sun’iy intellekt muloqotini tadqiq etishda javobning vaziyatga mosligi, kommunikativ maqsadni amalga oshirishi va adresatga munosabatini birgalikda tekshirish zarurligini asoslaydi.

Z. Yin va hammualliflar ingliz, xitoy va yapon tillaridagi so‘rovlarda xushmuomalalik darajasining katta til modellari natijalariga ta’sirini o‘rganganlar. Ularning tadqiqotida qo‘pol so‘rovlar ko‘pincha pastroq natija bergan, biroq haddan tashqari xushmuomala ifoda yaxshiroq javobni kafolatlamagan. Shuningdek, maqbul xushmuomalalik darajasi tillarga qarab farqlangan. Bu natija so‘rovning pragmatik shakli sun’iy intellekt bilan muloqot samaradorligiga ta’sir qilishi mumkinligini ko‘rsatadi. Tadqiqot o‘zbek tilini qamrab olmaganligi sababli, uning xulosalari o‘zbekcha muloqot uchun tekshirilishi lozim bo‘lgan ilmiy faraz sifatida ahamiyatlidir.

H. Zhao va R. Hawkins ingliz tilidagi vaziyatlar asosida inson va katta til modellari qo‘llaydigan xushmuomalalik strategiyalarini qiyoslaganlar. Mualliflar modellar yaqinlik va hamjihatlikni ifodalash

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

talab etiladigan vaziyatlarda ham suhbatdoshga bosimni kamaytiruvchi, masofani saqlovchi strategiyalarga ortiqcha tayanishini aniqlaganlar. Bunday nomutanosiblik javobning pragmatik talqiniga ta'sir qilishi mumkin. Ushbu natija sun'iy intellekt diskursida xushmuomalalikni faqat odobli birliklarning mavjudligi bilan baholash yetarli emasligini, ularning muayyan nutqiy vaziyatdagi vazifasini aniqlash zarurligini ko'rsatadi.

Ingliz va o'zbek tillarini bevosita qiyoslagan D. Aliyeva sun'iy intellektga beriladigan so'rovlarning sintaktik tuzilishi, pragmatik niyati, nutqiy aktlari va murojaat strategiyalarini o'rgangan. Muallif o'zi tahlil qilgan materialda inglizcha so'rovlarning bevosita buyruq konstruksiyalari va aniq tuzilmalarga, o'zbekcha so'rovlarning esa kontekstga bog'liqlik, bilvositalik va xushmuomalalik vositalariga ko'proq moyilligini qayd etadi. Ushbu kuzatuv so'rov tuzishni lingvopragmatik hodisa sifatida o'rganishga imkon beradi. Biroq aniqlangan farqlarni barcha inglizcha va o'zbekcha so'rovlarga umumlashtirishdan oldin kengroq korpusda tekshirish maqsadga muvofiqdir.

M. Ashurov ingliz va o'zbek tillarida sun'iy intellekt yaratgan akademik matnlarning kommunikativ strategiyalari, modal birliklari, argumentatsion tuzilmalari va ilmiy uslub xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilgan. Muallif sun'iy intellekt tizimlari akademik diskursning formal tuzilishini muvaffaqiyatli taqlid qilishi bilan birga, kommunikativ autentiklik, kontekstga sezgirlik va epistemologik muvozanat borasida cheklovlarga ega ekanligini qayd etadi. Mazkur qarash sun'iy intellekt yaratgan matnlarda ilmiy uslubning tashqi belgilarini kommunikativ adekvatlik va da'volarning asoslanganligidan ajratib baholash zarurligini ko'rsatadi.

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlarga tayangan holda, ingliz va o'zbek tillaridagi sun'iy intellekt diskursini kommunikativ niyat, nutqiy akt, bevositalik va bilvositalik, xushmuomalalik, modal munosabat hamda kontekstga moslik mezonlari asosida o'rganish taklif etiladi. Qiyosiy tahlilda sun'iy intellektga berilgan so'rovlar va tizim yaratgan javoblarni o'zaro bog'liq material sifatida tekshirish maqsadga muvofiqdir. Bunda bir xil kommunikativ vaziyat asosida tuzilgan inglizcha va o'zbekcha materiallar tillararo pragmatik farqlarni aniqlash hamda modelning kommunikativ adekvatligini baholash imkonini beradi.

Ilmiy tadqiqotlar sun'iy intellekt diskursining lingvopragmatik xususiyatlari kommunikativ niyatni anglash, yashirin ma'nolarni talqin qilish va vaziyatga mos nutqiy strategiyalarni tanlash bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Ingliz va o'zbek tillarini qiyoslagan ishlarda so'rovlarning tuzilishi, bilvositalik darajasi va xushmuomalalik vositalariga oid farqlar qayd etilgan bo'lsa-da, ularni kengroq korpus asosida tekshirish zarur. Sun'iy intellekt yaratgan javobning grammatik to'g'riligi uning pragmatik adekvatligini to'liq kafolatlamaydi. Shu sababli mazkur diskursni tadqiq etishda nutqiy aktlar, kontekst, modal munosabat va lingvomadaniy moslikni birgalikda baholash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ma B. et al. Pragmatics in the Era of Large Language Models: A Survey on Datasets, Evaluation, Opportunities and Challenges. Proceedings of ACL. 2025. P. 8679–8696..
2. Sravanthi S., Doshi M., Tankala P., Murthy R., Dabre R., Bhattacharyya P. PUB: A Pragmatics Understanding Benchmark for Assessing LLMs' Pragmatics Capabilities. Findings of ACL. 2024. P. 12075–12097.
3. Wu S., Yang S., Chen Z., Su Q. Rethinking Pragmatics in Large Language Models: Towards Open-Ended Evaluation and Preference Tuning. Proceedings of EMNLP. 2024.
4. Yin Z., Wang H., Horio K., Kawahara D., Sekine S. Should We Respect LLMs? A Cross-Lingual Study on the Influence of Prompt Politeness on LLM Performance. Proceedings of SICon. 2024. P. 9–35.
5. Zhao H., Hawkins R. D. Comparing Human and LLM Politeness Strategies in Free Production. Proceedings of EMNLP. 2025. P. 16188–16216.
6. Aliyeva D. Sh. Comparative Linguo-Pragmatic Analysis of Prompt Engineering Strategies in English and Uzbek. Science Time. 2026. Vol. 4, № 5/2. P. 679–689.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.